

بسم الله الرحمن الرحيم

موضوع: مهدویت در اهل سنت

نام نویسنده: اکرم اقلیمان

نام استاد راهنما: خانم ظهیری

چکیده

مهدویت یکی از موضوعات مهم و بنیادین در اندیشه اسلامی است که نه تنها در مذهب تشیع، بلکه در میان اهل سنت نیز جایگاه ویژه‌ای دارد. اعتقاد به ظهور مهدی موعود در آخرالزمان برای برقراری عدالت جهانی، نابودی ظلم و فساد، و احیای ارزش‌های اسلامی، با استناد به روایات متعدد نبوی، در میان اکثریت علمای اهل سنت پذیرفته شده است. هرچند رویکرد اهل سنت به مسئله مهدویت در مقایسه با شیعه تفاوت‌هایی دارد، اما اصول مشترکی همچون اعتقاد به ظهور فردی صالح از نسل پیامبر اسلام (ص)، از اهل بیت و از نسل حضرت فاطمه (س)، مورد اتفاق نظر قرار دارد.

از نگاه اهل سنت، مهدی شخصی است که در آینده ظهور خواهد کرد و بر اساس معیارهای بشری به هدایت امت اسلامی خواهد پرداخت. برخلاف دیدگاه شیعه دوازده‌امامی که قائل به ولادت امام مهدی (عج) در سال ۲۵۵ هجری و غیبت او هستند، اهل سنت تولد او را در آینده می‌دانند و به غیبت طولانی او اعتقاد ندارند. این دیدگاه‌ها مبتنی بر روایاتی هستند که در منابع معتبر اهل سنت چون سنن ابوداود، ترمذی، مسند احمد بن حنبل، ابن‌ماجه و حاکم نیشابوری آمده‌اند. بسیاری از محدثان و فقهای اهل سنت از جمله ابن‌کثیر، ابن‌حجر عسقلانی، شافعی، قرطبی، سفارینی و شوکانی به صحت احادیث مهدویت اذعان داشته‌اند. در منظومه اعتقادی اهل سنت، مهدی موعود نقش منجی دارد، اما بدون ویژگی‌هایی همچون علم لدنی یا مقام امامت به معنای خاص کلامی آن در شیعه. مهدویت نزد اهل سنت بیش از آنکه یک آموزه کلامی پیچیده باشد، یک باور ایمانی و مبتنی بر نصوص حدیثی است که به تحقق وعده الهی در زمینه‌ی پیروزی حق بر باطل تفسیر می‌شود. در عین حال، تفاوت برداشت‌ها در منابع اهل سنت، باعث شده تا برخی گروه‌ها مانند سلفیه در تأکید بر این آموزه محتاط‌تر باشند این مقاله با هدف بررسی ریشه‌ها، مبانی روایی، و تفسیرهای مختلف اندیشه مهدویت در میان اهل سنت انجام شده و تلاش دارد تا با نگاهی تطبیقی، نقاط اشتراک و افتراق آن با دیدگاه شیعی را تبیین کند. همچنین جایگاه این باور در تحولات فکری، سیاسی و اجتماعی جهان اسلام نیز مورد تحلیل قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: مهدویت، روایات، تواتر احادیث، مذاهب

مقدمه

مهدویت و اعتقاد به ظهور منجی در آخر الزمان یکی از اعتقادات قطعی و مسلم تشیع می باشد که در دیگر ادیان و مذاهب اسلامی مخصوصاً اهل سنت به صورت کلی به آن اشاره شده است.

اعتقاد به ظهور مصلح آخرالزمان که نامش مهدی (عج) و از اولاد پیامبر اسلام است، مورد اتفاق همه فرقه های اسلامی است و در مقاله به عقیده ی مهدویت از دیدگاه اهل سنت می پردازیم. و از آن جا که قرآن تنها منبع مورد اتفاق همه ی فرقه های اسلامی است و در خصوص مباحث مهدویت در آیات قرآن استفاده صورت می گیرد و از اتقان بیشتری برخوردار است و کمک شایانی به المذاهب خواهد کرد. و مهدویت نیز از مباحث اصیل ریشه دار و با سابقه در اسلام به ویژه مذاهب اثنی عشری است

و این بحث که نشان دهنده ی عظمت اسلام و بقا و جاودانگی احکام آن است و نه تنها در میان شیعیان بلکه در میان مذاهب دیگری مطرح شده است. و مهدویت و اعتقاد به وجود مهدی (عج) ظهور او اختصاص به مذهب تشیع ندارد. بلکه محدثان بزرگ اهل سنت نیز احادیث مربوط به آن حضرت را از طریق گروه های بسیاری از صحابه و تابعین در کتب شیعه و آثار دیگر مذاهب اسلامی نیز از روایات نبوی که درباره ی مهدی عج و ظهور او رسیده سرشار است.

تا آن جا که فقط از علمای اهل تسنن ۲۵ جلد کتاب معتبر و مستقل درباره ی وجود مقدس حضرت مهدی

(عج) به رشته تحریر آمده است. که این خود دلیلی بر قطعی بودن مساله ی مهدویت است. و احمد امین مصری از دانشمندان معاصر اهل سنت می گوید به مهدی عج و مساله مهدویت یقیناً ایمان دارند.

اهل سنت

اهل به معنی گروهی است که در چیزی با هم شریک باشند مانند اهل بیت که پیوند خانوادگی شریک یک دیگراند.^۱ سنت به معنی راه و روش است.^۲ و در اصطلاح به معنی قول و فعل و تقریر معصوم به کار رفته است.^۳ اهل سنت در برابر اهل بدعت به کار میرود^۴ که غالباً با جماعت یاد میشود.^۵ و بر این اساس اهل سنت بر همه کسانی که به نص در امامت عقیده ندارند و معتقد به جانشینی ابوبکر بن قحانهو عمر بن خطاب و عثمان بن عفان و علی ابن اب طالب ع پس از پیامبر (ص) هستن گفته میشود.^۶

مهدی در لغت به معنی رها یافته است. و به باور مسلمانان منجی موعود و اعاده کننده دین و عدالت است که در زمان فرمان روایی او مردم در آرامش بوده و به یک دیگر نیکو کاری می کنند .

در میان اهل سنت محدثان مشهوری در مورد بشارت مهدی از پیامبر اسلام نقل کرده اند . و از محدثان و علمای اهل سنت دیدگاه و حدیث های گو نا گو نی در باره ی مهدی باز گو شده است که در ادامه مطلب گفته خواهد شد.

اعتقاد به مهدویت در اهل سنت

در اعتقادات اهل سنت به مهدی عج اشاره شده است ولی به صورت نادر بسیاری از علمای مشهور اهل سنت مانند محمد غزالی از بحث کردن در مورد این موضوع اجتناب کرده اند.

البته به گفته ی ویلفردمادلونگ این اجتناب کمتر به خاطر عدم اعتقاد به مهدی(عج) و بیشتر به گفته رضا اصلان به خخطر برانگیختن شورش ها و جنبش های اجتماعی بوده است. موارد استسنایی اند ابن خلدون در کتاب مقدمه وجود دارد که اشکارا با اعتقاد به مهدویت مخالفت می کند و تمام احادیث مربوط به مهدی(عج) را ساختگی می داند در میان محدثین و علمای که به مهدی پرداخته اند دیدگاه های مختلفی وجود دارد. نام مهدی(عج) بارها در کتاب مسند احمد بن حنبل رییس مکتب

۱. راغب اصفهانی، انتشارات نوید اسلام

۲. محمد بن مکرم بن علی، أبو الفضل، جمال الدین ابن منظور الأنصاری الرویفی الإفريقی (المتوفی: ۷۱۱هـ) الناشر: دار صادر - بیروت،

الطبعة: الثالثة - ۱۴۱۴ هـ عدد الأجزاء: ۱۵

۳. الشيخ عبدالله المامقانی، مقباس الهدایة فی علم الدراية جلد : ۱ صفحه ۱

۴. عبدالله، افندی اصفهانی؛ ترجمه محمدباقر ساعدی. ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، مشخصات نشر : مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۸۹

۵. علی، ربانی گلپایگانی. فرق المذاهب ۵۱۶-۵۱۲

۶. محمد، غزالی . الاقتصاد. الا اعتقاد ۱۲۴-۱۲۵ سبجانی. بحوث. ۵۶۳/۱-۳۵۶.

۷. ویلفرد ماد لونگ ص. ۱۵۳۵

فقه حنبی از فرق اربعه اهل سنت و از امامان چهار گانه اهل سنت ذکر شده است و احادیث گوناگونی و متعددی در خصوص نشانه های ظهور مهدی (عج) در آن وجود دارد. احمد بن حنبل در اثر خود آورده است.

سفیان بن عیینه از عاصم کوفی از عبدالله بن مسعود صحابی بزرگ پیامبر (ص) از پیغمبر برای ما حدیثی نقل میکند

لا تقوم الساعة حتی لی رجل من اهل بیتی یواطی اسمہ اسمی. قیامت بر پا نمی شود تا مردی از خاندان من که همنام من است ظهور کند.^۱

اوصاف امام مهدی عج از دیدگاه اهل سنت

یکی از بهترین راه ها برای شناختن مدعیان دروغین و برقراری بر ملا کردن حیلہ ی شیادانی که با انگیزه ی مادی یا جلب توجه مردم به دروغ ادعا مهدویت می کنند شناخت اوصاف و ویژه گی های حضرت مهدی (عج) است که در روایات زیادی برای حضرت مهدی (عج) ذکر شده است بر هیچ کس جز بر خود ان حضرت قابل تطبیق نیست. که از جمله می توان به مواردی اشاره کرد

۱. شباهت امام مهدی به پیامبر
۵. پیشانی بلند
۳. بینی کشیده
۴. برپا کننده ی عدالت بر زمین
۲. سرور اهل بهشت
۶. برتر از ابوبکر و عثمان
۶. گشاده دستی
۵. چهره ی نورانی
۶. ظهور در شکل چهل سالگی^{۲۵۳}

اختلاف در ولادت حضرت مهدی (عج)

۱. احمد بن حنبل، سند احمد. ج ۱. ص ۳۳۶

۲. همان

۳. عبد الله بن محمد، ابن ابی شیبہ، المنصف. ج ۵. ص ۶۶۶. جلال الدین عبد الرحمن ابی بکر، سیوطی الحاوی للفتاوی و سایر الفنون. ج ۵.

نمونه هایی از تصریح عالمان سنی مذهب بر تواتر اخبار مهدی

۱. حافظ ابو عبدالله گنجی شافعی (متوفای ۶۲۵ق) در کتاب «البیان فی اخبار صاحب الزمان» مینویسد: «احادیث پیامبر اکرم (ص) درباره مهدی، به دلیل راویان بسیاری که دارد، به حد تواتر رسیده است»^۱.

۵. حافظ مشهور، ابن حجر عسقلانی شافعی (متوفای ۵۲۵ق)، در کتاب فتح الباری فی شرح صحیح البخاری مینویسد: «احادیث متواتری وجود دارد، حاکی از اینکه مهدی از این امت است و عیسی (ع) از آسمان فرود آمده و پشت سر وی نماز خواهد گزارد»^۲.

۳. شیخ منصور علی ناصف از علمای بزرگ و معاصر الازهر و مؤلف کتاب «التاج الجامع للاصول» مینویسد: «در میان دانشمندان گذشته و امروز مشهور است که در آخر الزمان به حتم و یقین مردی از اهلبیت پیامبر که نام او مهدی است، ظهور خواهد کرد. او بر همه کشورهای اسلامی تسلط خواهد یافت.

مسلمانان، همه پیرو او خواهند شد، او در میان آنان به عدالت رفتار میکند و دین را قوت میبخشد. آنگاه دجال پیدا میشود و عیسای مسیح، از آسمان فرود میآید و دجال را میکشد، یا با مهدی در کشتن دجال همکاری میکند. سخنان و احادیث پیامبر درباره مهدی را جماعتی از نیکان اصحاب پیامبر روایت کردهاند، محدثان بزرگی مانند ابوداود، ترمذی، ابن ماجه، طبرانی، ابویعلی، بزاز، امام احمد بن حنبل و حاکم نیشابوری آن احادیث را در کتابهای خود نقل کردهاند»^۳.

نمونه هایی از روایات مهدی (ع) در منابع اهل سنت

۱. محمد بن یوسف گنجی شافعی، البیان فی اخبار صاحب الزمان، قم: موسسه النشر الاسلامی التابعه لجماعه المدرسین، چشم، ص ۱۵۴.

۲. احمد ابن علی، بخاری، فتح الباری شرح صحیح البخاری، بیروت، ج ۶، ص ۴۶۴-۴۶۳.

۳. منصور علی ناصف، التاج الجامع للوصل، قاهره، دارا میائ الکتب العربیه، ج ۲، ص ۲.

۱. از ام سلمه نقل شده است: «از رسول خدا (ص) شنیدم که فرمود: مهدی موعود از عترت من و اولاد فاطمه (س) است»^۱.

۵. امام علی بن ابی طالب (ع) از پیامبر (ص) روایت کرده‌اند که فرمود: «اگر از عالم جز روزی باقی نمانده باشد، خدا مردی از اهل بیت مرا بر میانگیزد تا دنیا را پر از عدل و داد کند؛ چنانکه از ستم پر شده است»^۲.

۳. ابوسعید خدری میگوید: «پیامبر (ص) فرمود: مهدی ما بلندپیشانی و باریکبینی است. زمین را پر از عدل و داد میکند؛ چنانکه از ظلم و ستم پر شده است. مدت هفت سال حکومت میکند»^۳.

۱. سعید محمد اللحام، ابی داود، سنن تحقیق سعید محمد اللحام، دالفر، چاول، ج ۵، ص ۳۱۵

۲. همان.

۳. همان، ص ۵۵۵

نتیجه گیری

اهل سنت به معنی راه و روش که در آن اشتراک دارند. اعتقاد به ولادت حضرت مهدی (عج) از اختصاصات شیعه نمی باشد بلکه بزرگانی از اهل سنت را که به عنوان نمونه ذکر کردیم، که اقرار به تولد و زنده بودن آن حضرت کرده و وی را به مهدی موعود می دانند که شیعیان دوازده امامی به آن معتقد اند. در اهل سنت، اعتقاد به ظهور مهدی به عنوان یک اصل دینی و امید به پایان ظلم و فساد در جهان وجود دارد، اما این اعتقاد به اندازه شیعه از بُعد سیاسی و سازمانی پیگیری نمی شود.

در نهایت، مهدویت در اهل سنت بیشتر به عنوان یک باور دینی است که در چارچوب اسلام و بر اساس حدیث های معتبر و پیش بینی های دینی مطرح می شود، بدون آنکه ساختار و نهادهای خاص مانند آنچه در شیعه برای مهدویت وجود دارد، داشته باشد.

روایات اهل سنت درباره مهدی عمدتاً در منابع حدیثی معتبر همچون صحیح بخاری و مسلم ذکر شده است، اما این روایات معمولاً جزئیات کمتری در مورد زمان و چگونگی ظهور مهدی دارند. هر چند عده ایی از علمای آنها در موعود بودن آن دچار شک و تردید شده اند و در زوایای مختلف و گوناگون در کتابهای فرق اسلامی به ظهور حضرت مهدی (عج) و قیام جهانی آن جناب گشته هست که تمامی فرقه های مسلمانان در آن اتفاق نظر دارند. و در آیاتی از قرآن کریم نیز به مهدویت اشاره شده است. که دنیا و تکلیف به پایان نمی رسد مگر این که مهدی (عج) ظهور کند. (الهم عجل الولیک الفرج).

منابع و مأخذ

• القرآن الكريم

١. المزی، جمال الدین ابوالحجاج یوسف، تہذیب الکمال فی اسماء الرجال
٢. ابن خبیر عسقلانی، احمد ابن علی، ضع الباری، شرح صحیح و الضعیف
٣. ابن قیم جوزیہ، محمد ابن ابی بکر، المنار المنیف فی الصحیح والضعیف،
٤. ابن ابی شیبہ عبد اللہ بن محمد، عبد اللہ، المنصف، ج ٥
٥. اصفہانی، راغب، مفردات، الفاظ القرآن
٦. ابن منظور، جمال الدین، لسان العرب
٧. ابراہیمی، محمد حسین، موعود قرآن بہ نقل از منابع الموعود،
٨. الشبلنجی، مومن بن حسن، نور الابصار،
٩. المنتظم، محمد، فی تاریخ الملوک و الامم، بیروت، چاپ اول، جلد ٣
١٠. بخاری، احمد ابن علی، فتح الباری شرح صحیح البخاری، ج ٣
١١. حکیمی، محمد رضا، خورشید مغرب ١٥، محمد کاظم قزوینی، امام المہدی،
١٢. حنبلی، احمد، مسند احمد، ج ١
١٣. خادمیان، مہدی، الصحیحہ الوردہ فی المہدی، ریاض، چاپ اول
١٤. خلدون، ابوزید عبدالرحمن بن محمد، التاریخ ابن الخلدون، ج ١
١٥. سیوطی، جلال الدین، الحاوی للفتاوی، ج ٥،
١٦. سلیمانیان، ابو داود. تحقیق سعید محمد اللحام. دالفکر. ج اول. ج ٥.
١٧. سیوطی، جلال الدین، الدار المثور فی التفسیر بالماثور، ج ١
١٨. شیرازی، سید محمد رضا، رک. الامام المہدی،
١٩. شافعی، محمد بن یوسف گنجی، البیان فی الخبر صاحب الزمان. قم موسسه النشر الاسلامی التابعه لجماعه المدرسین، پ ششم
٢٠. شافعی، محمد بن یوسف گنجی، الزمان، بیروت، دارلمہجہ البیضاء، چاپ اول.

۲۱. شهریزی ، ابو عمرو عثمان بن عبدالرحمن ، معروف به ابن صلاح، علوم الحديث،، سیوطی، تدریب الراوی، ج ۲، شهید ثانی، الذریه فی علم مصطلح الحديث، مدیر شانه چی، علم الحديث
۲۲. شیرازی ، صادق حسینی، موعود قرآن
۲۳. طباطبائی، محمد حسین، شیعہ در الا سلام، چاپ ۱۳
۲۴. قرطبی ، ابو عبد الله محمد بن احمد انصاری، ج ۲
۲۵. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ۱۴
۲۶. گلیگانی، علی ، فرق المذاهب ۵۱۲-۵۱۶
۲۷. عز الدین ، ابن الاثیر، التاریخ، بیروت، دار الکتب العربی ، چاپ دوم، ج ۶
۲۸. عظیم آبادی، شرف الحق - عون المعبود : شرح سنن ابی داود، ج ۱۱
۲۹. غزالی ، امام محمد ، الاقتصاد فی الاعتقاد، ۱۲۴/۱۲۵ سبحانی، بحوث، ۳۵۶-۳۶۳/۱
۳۰. مغنیه ، محمد جواد ، المهدی المنتظر و العقل
۳۱. مدیر شانه چی، کاظم ، الدرايه فی علم مصطلح الحديث ، و مدیر شانه چی، علم الحديث.
۳۲. مجله تراننا ، العدد ۳۵، بحث نقد الحديث
۳۳. میبدی، ابوالفضل رشید الدین ، تفسیر کشف الاررار
۳۴. موسسه المعارف الاسلامیه ، چاپ سوم
۳۵. مامقانی ، شیخ عبدالله ، مقباس الهدایه فی علم الدرايه ۶۶/۱-صدر، نهایه الدراسه شرح الوجیزه ، شیخ البهای
۳۶. نصیبی، محمد بن طلحه، چاپ اول، ج ۵
۳۷. هاشم العمیدی ، سید ثامر ، اللهمدی للمنتظر الفكر الاسلامی ، موسسه الرساله،
۳۸. هیتمی ، ابن حجر، الصواعق المحرفه ، ج ۴ ناصف ، منصور، التاج الجامع للوصل ، قاهره. دارامیائ
- الکتب العربیه. جدوم. ج ۲
۳۹. ویلفرد ماد لونگ ، ج ۲